

**КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія суспільних дисциплін і правознавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

О.Б. Жильцов
» вересня 2015 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

(назва навчальної дисципліни)

галузь знань 0304 Право

(шифр і назва напрямку підготовки)

спеціальність 5.03040101 Правознавство

(шифр і назва спеціальності)

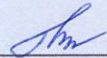
Робоча програма з дисципліни «Теорія держави і права» для студентів галузі знань 0304 Право, спеціальності 5.03040101 Правознавство. «25» серпня 2015 року - 25 с.

Розробники: Припхан В.П., викладач циклової комісії суспільних дисциплін і правознавства Університетського коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка

Робоча програма затверджена на засіданні циклової комісії викладачів суспільних дисциплін і правознавства

Протокол від «25» серпня 2015 року № 1

Голова циклової комісії викладачів суспільних дисциплін і правознавства

«25» серпня 2015 року _____ (Бурдіна Н.К.)

Розподіл годин звірено з робочим навчальним планом, структура типова

Заступник директора з навчальної роботи _____ (Дем'яненко С.І.)

Заступник директора з навчально-методичної роботи _____ (Гейхман З.Л.)

Схвалено методичною радою Університетського коледжу

Протокол від «31» серпня 2015 року № 1

«31» серпня 2015 року № 1

Голова _____

(Братко М.В.)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
<p>Кількість кредитів – 6</p> <p>Модулів – 6</p> <p>Змістових модулів – 6</p> <p>Індивідуальне науково-дослідне завдання - 1</p> <p>Загальна кількість годин – 216</p> <p>Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3</p>	<p>Галузь знань 0304 Право</p> <p>Спеціальність 5.03040101 Правознавство</p> <p>Освітньо-кваліфікаційний рівень: молодший спеціаліст</p>	<p>Нормативна</p> <p>Рік підготовки: 2</p> <p>Семестр: 3-4</p> <p>Аудиторні заняття: 120 години, з них:</p> <p>Лекції (теоретична підготовка): 54 годин</p> <p>Семінарські заняття: 30 годин</p> <p>Індивідуальні заняття: 24 год.</p> <p>Модульний контроль: 12 год.</p> <p>Самостійна робота: 96 год.</p> <p>Вид контролю: <u>екзамен</u></p>

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна дисципліна «Теорія держави і права» являється фундаментальною наукою юриспруденції, адже вивчає основоположні аксіоми, регулює суспільні відносини, взаємодію «держава» - «право», «держава» - «людина», тощо.

На базі теорії держави і права вивчаються основні терміни юридичної науки, від теорій походження держави і права, функцій, механізму держави, галузі права, державного контролю та санкцій, права людини і громадянина та відповідальності за правопорушення, ролі держави в організації суспільства і здійснення політичної влади.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Теорія держави і права» є: розвиток наукового юридичного мислення студентів; формування уявлень про закономірності формування та розвитку держави і права, становлення різних правових систем та особливості їхнього функціонування в різні історичні періоди.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Теорія держави і права» є: ознайомлення студентів з основними положеннями та проблемами теорії держави і права;

вивчення загальних, специфічних об'єктивних закономірностей розвитку державно-правової дійсності, форм і способів впливу держави і права на людину, що дозволить зрозуміти природу державно-правових явищ і їх роль у розвитку людської цивілізації;

засвоєння студентами базових державно-правових понять, що є вихідними логічними засадами для галузевих юридичних наук та спеціальних правових дисциплін, ступінь засвоєння яких істотно вплине на подальше вивчення інших юридичних наук;

вивчення природи і закономірностей розвитку державно-правової сфери життя суспільства в рамках системного підходу, в якому теорія держави і права виступає як фундамент юридичного світогляду, мислення і культури майбутніх спеціалістів-правознавців.

У студента мають бути сформовані такі предметні компетентності:

- здатність називати та пояснювати основні терміни і поняття дисципліни (держав, право, влада, механізм держави, органи держави, народовладдя, вибори, соціальні норми, структура права, принципи права, публічне право, приватне право, об'єктивне право, суб'єктивне право, норма права, нормативно-правові акти, система законодавства, правові відносини, правомірна поведінка, правопорушення, злочини та провини, правопорушення, юридична відповідальність);
- вміння правильно тлумачити та використовувати основні терміни і поняття дисципліни «Теорія держави і права» для розв'язання конкретних правових ситуацій; готовність розкривати та пояснювати місце держави і права в політичній системі суспільства, розкривати теорії походження держави і права;
- готовність визначати роль і значення нормативно-правових актів в регулюванні суспільного життя; здатність характеризувати систему законодавства, як засіб формального визначення норм права та надання їм загальнообов'язковості;
- вміння визначати поняття правомірної поведінки та правопорушення, їхні ознаки та види; розрізняти злочини та провини (проступки), називати та аналізувати склад правопорушення.

- здатність визначати та пояснювати роль і значення юридичної відповідальності для дотримання суспільного порядку, готовність застосовувати теоретичні знання у практичній діяльності при вивченні основних галузей права;

3. Програма навчальної дисципліни

МОДУЛЬ I. Теорія держави

Лекція 1. Теорія держави і права як наука і навчальна дисципліна

Поняття науки і її класифікація. Держава і право як об'єкти соціально-наукового пізнання. Зв'язок загальної теорії держави і права з філософією, політологією, історією, соціологією, політекономією тощо. Поняття та структура юридичної науки. Місце теорії держави і права в системі юридичних наук. Предмет загальної теорії держави і права – загальні закономірності виникнення, розвитку, функціонування держави і права. Зміст і структура загальної теорії держави і права.

Загальнолюдські та національні цінності в науці теорії держави і права. Еволюція загальної теорії держави і права як гуманітарної, філософської та політичної науки. Соціальна цінність загальної теорії держави і права та її функції. Загальнонаукові та прикладні методи пізнання державно-правових явищ.

Основні поняття теми: юридична наука, пізнання, теорія, держава, право, загальнолюдські та національні цінності, соціальна цінність, методи пізнання.

Лекція 2. Поняття, походження і класифікація держав (2 год.)

Поняття, ознаки і сутність держави. Організація соціальної влади в додержавному (первісному) суспільстві. Праобщина (первісне людство), родова та проселянська община.

Походження держави.

Класифікація держав. Історичні типи держави, форми держави, дихотомічних видів держави.

Правова держава і громадянське суспільство. Панування права, зв'язаність правом держави, невідчужуваність і непорушність законних прав і свобод людини і громадянина. Принцип розподілу владних функцій.

Основні поняття теми: постійне населення; територія; уряд; Державна символіка: Державний Герб, Державний Гімн, Державний Прапор, Державний Девіз; теорії походження держав: теологічна, патріархальна, договірна, теорія насилля, органічна, класова, психологічна, інцест, спортивна, расова, багатофакторна; класифікація держав: монархія, аристократія, олігархія, демократія; принцип розподілу влад.

Лекція 3. Держава у політичній системі суспільства (2 год.)

Зміст і співвідношення понять «влада», «політична влада», «державна влада». Владні відносини. Виникнення політики.

Поняття та елементи політичної системи суспільства. Нематеріальні елементи: політичні принципи і норми, політична ідеологія, прогрес, свідомість, культура, діяльність.

Місце держави в політичній системі суспільства. Матеріальні елементи політичної системи. Облік і контроль за діяльністю об'єднань громадян. Держава, об'єднання

громадян, людина політична, народ, класи, нації, соціальні прошарки.

Основні поняття теми: влада, політична влада, державна влада, політика, матеріальні і нематеріальні елементи політичної системи суспільства.

Семінар 1. Поняття, походження і класифікація держав та держава у політичній системі суспільства (2 год.)

Лекція 4. Форма держави (2 год.)

Поняття та елементи форми держави.

Форма державного правління. Порядок організації і взаємодії вищих органів влади і управління.

Форма державного устрою. Територіальний устрій та організація державних органів.

Державний (державно-правовий) режим. Форми та методи здійснення державної влади, рівень участі громадян в управлінні справами держави і суспільства.

Основні поняття теми: республіка: парламентська, президентська, змішана; монархія необмежена: деспотична, абсолютна; монархія обмежена: дуалістична, парламентська; форма державного устрою: унітарна держава, федерація, конфедерація; унія, протекторат, міжнародний протекторат, державно-правовий режим: демократичний і антидемократичний: тиранія, деспотія, теократія, охлократія, авторитаризм, тоталітаризм, диктатура.

Лекція 5. Функції держави (2 год.)

Поняття і властивості функцій держави. Конкретний вираз, соціальна сутність держави, завдання держави на певному історичному етапі її розвитку, окремі види державної діяльності.

Форми і методи здійснення функцій держави. Правові та організаційні функції держави.

Види функцій держави. Основні і неосновні, внутрішні і зовнішні, постійні і тимчасові.

Основні поняття теми: функції держави; правові функції держави: правотворча, правозастосовча, правоохоронна; організаційні функції держави: організаційно-регламентуюча, організаційно-господарська, організаційно-ідеологічна; основні і неосновні функції держави, внутрішні функції держави: економічна, соціальна, фінансово-контрольна, ідеологічна, екологічна; зовнішні функції держави: функція оборони, дипломатична, торговельно-економічна, функція підтримання миру й мирного співіснування.

Семінар 2. Форма держави та функції держави (2 год.)

МОДУЛЬ II. Механізм держави, державний апарат

Лекція 6. Механізм держави (2 год.)

Поняття та елементи механізму держави. Механізм держави як система державних організацій.

Державний апарат. Ознаки, що відрізняють державний апарат від інших державних організацій, які входять до механізму держави.

Органи держави: поняття і види. Загальні та специфічні ознаки. Поділ органів держави на ряд груп за тих чи інших критеріїв: за змістом діяльності; за місцем у системі державного апарату; за способом створення; за персональним складом; за територією, на яку поширюється повноваження органів; за часом функціонування.

Основні поняття теми: механізм держави, державні підприємства, державні установи, державні органи, державний апарат, орган держави, загальні і специфічні ознаки органів держави, критерії поділу органів держави.

Лекція 7 . Основні засади народовладдя (2 год.)

Поняття народовладдя та форми його здійснення. Народний суверенітет, єдність, повнота, верховенство народного суверенітету. Пряме народовладдя, представницьке народовладдя. Формальний зміст народовладдя. Інститути демократії. Сучасні моделі демократії. Основні концепції демократії.

Вибори як форма прямого народовладдя. Виборча система як найважливіший аспект виборів. Мажоритарна та пропорційна виборча система. Принцип загальності виборів, віковий ценз, пасивне виборче право, рівність виборчого права.

Референдум як форма прямого народовладдя. Поділ референдуму на види за наявності ознак, місцевий референдум.

Основні поняття теми: демократія, лібералізм, народний суверенітет, єдність народного суверенітету, повнота народного суверенітету, верховенство народного суверенітету, пряме народовладдя, представницьке народовладдя, безпосередня демократія, представницька демократія, вибори, виборча система, віковий ценз, виборча система, активне та пасивне виборче право, референдум, імперативний і консультативний референдум.

Семінар 3. Механізм держави, основні засади народовладдя (2 год.)

Лекція 8. Пряма та представницька демократія (2 год.)

Об'єктивізація представницької демократії. Первинні органи державної влади. Органи місцевого самоврядування.

Безпосередня демократія (пряма демократія). Форми демократії. Методи прямої демократії. Історичні форми прямої демократії. Безпосередня демократія в сучасних державах. Сфера компетенції українського народу. Принципи прямої демократії. Інститут народної законодавчої ініціативи.

Основні поняття теми: демократія, лібералізм, народний суверенітет, єдність народного суверенітету, повнота народного суверенітету, верховенство народного суверенітету, пряме народовладдя, представницьке народовладдя, безпосередня демократія, представницька демократія, вибори, виборча система, віковий ценз, виборча система, активне та пасивне виборче право, референдум, імперативний і консультативний референдум.

Семінар 4. Пряма та представницька демократія (2 год.)

Лекція 9. Основні сучасні концепції держави (2 год.)

Причини багатоманіття концепцій держави. Причини об'єктивного і суб'єктивного характеру.

Основні сучасні концепції держави. Концепція загального благоденства, концепція соціальної держави, концепція елітарності держави, фашистські ідеї державності, концепція національної держави, класова концепція, технократична концепція держави.

Основні поняття теми: основні об'єктивні та суб'єктивні багатоманіття концепцій держави, концепція держави загального благоденства, концепція соціальної держави, концепція елітарної держави, концепція національної держави, статична концепція держави, анархістська концепція держави, класова концепція держави, технократична концепція держави.

Семінар 5. Основні сучасні концепції держави (2 год.)

МОДУЛЬ III. Сутність права

Лекція 10. Право в системі нормативної регламентації суспільних відносин (2 год.)

Поняття системи нормативної регламентації суспільних відносин. Поняття, основні ознаки та види соціальних норм. Поняття і основні ознаки права.

Сутність і зміст права. Міра свободи, закріплені в нормах права приписи, що утворюють зміст права.

Взаємодія права з іншими соціальними нормами. Протилежні та взаємовиключні вимоги різних соціальних норм. Порушення законності посадовими особами, їхні протизаконні дії. Відображення моральних настанов та критеріїв у праві.

Основні поняття теми: соціальні норми, соціально-технічні норми, система нормативної регламентації суспільних відносин, мораль, звичай, традиція, корпоративні норми, релігійні норми, соціально-технічні норми, право, підходи до право розуміння: нормативно-позитивістський, соціологічний, генетичний, інструментальний, аксіологічний, системний, психологічний; міра свободи, приписи, сутність права, зміст права.

Лекція 11. Походження, принципи, функції і структура права (2 год.)

Походження права. Сутність теорії примирення.

Принципи права, їхня сутність. Поділ права на спеціально-правові та соціальні-правові принципи.

Функції права. Регулятивна функція як статистична та динамічна.

Структура права. Порядок та процедура реалізації прав і обов'язків суб'єктів, що визначені нормами матеріального права. Корисна, правомірна поведінка.

Основні поняття теми: теорії походження права: теорія примирення, регулятивна теорія, теологічна теорія, теорія природного права, історична теорія, марксистська теорія, теорія спеціалізації, нормативістська теорія; основні специфічні ознаки права; принципи права, дія принципів через правовому систему, соціально-правові та спеціально-правові

принципи, функції права, загально-соціальні функції, регулятивна і охоронна функції, структура права, матеріальне право, процесуальне право, регулятивне право, охоронне право, публічне право, приватне право, об'єктивне право, суб'єктивне право.

Семінар 6. Право в системі нормативної регламентації суспільних відносин.
Походження, принципи, функції і структура права (2 год.)

Лекція 12. Система права і система законодавства (2 год.)

Система права. Внутрішня будова (форма) права, як система правових норм: єдність складових частин, диференціацією права на відносно відокремлені складові частини у виді певних об'єднань правових норм (галузі та інститути права тощо), наявність різних видів зв'язків норм права та їх об'єднань.

Система законодавства. Первинна складова частина системи законодавства, яка виступає засобом формального визначення норм права та надання їм загальнообов'язковості. Складна структура: розділи, параграфи, статті, частини, пункти.

Основні поняття теми: система права, предмет і метод правового регулювання, галузь права, конституційне право, адміністративне право, цивільне право, фінансове право, сімейне право, трудове право, земельне право, цивільно-процесуальне право, кримінальне право, кримінально-процесуальне право, міжнародне право, підгалузь права, інститут права, комплексні інститути права, основні властивості системи права, законодавство, структура законодавства, система законодавства.

Семінар 7. Система права і система законодавства (2 год.)

Лекція 13. Нормативно-правові акти та їх систематизація (2 год.)

Внутрішня і зовнішня форми права. Соціальні джерела права, юридичні джерела права. Адміністративний прецедент в конкретній справі. Правова доктрина.

Нормативно-правові акти: поняття, ознаки, види. За суб'єктами видання, за юридичною силою. Відомчі нормативні акти, локальні нормативні акти.

Дія нормативно-правових актів у часі, просторі і за колом осіб. Втрата чинності нормативно-правовими актами за певних підстав. Дія нормативно-правових актів держави, на які не поширюється на певні частини її території.

Систематизація нормативно-правових актів.

Основні поняття теми: форма права: внутрішня, зовнішня; «джерела права», правовий звичай, нормативний договір, правовий прецедент, нормативно-правовий акт, види нормативно правових актів, правова доктрина, галузі законодавства, дія нормативно-правових актів, систематизація нормативно-правових актів, інкорпорація, кодифікація, консолідація, звід законів.

Семінар 8. Нормативно-правові акти та їх систематизація (2 год.)

МОДУЛЬ IV. Норми права

Лекція 14. Норма права (2 год.)

Поняття і види норм права. Функціональна спрямованість, за предметом правового регулювання (за галузями права), за функціональним призначенням.

Логічна структура норми права. Абстрактна гіпотеза, казуальна гіпотеза. Можливість злиття диспозиції та гіпотези в окремих випадках.

Основні поняття теми: норма права, основні види норм права, трьохелементна побудова правової системи: диспозиція, гіпотеза, санкція.

Лекція 15. Правова свідомість і правова культура (2 год.)

Правова свідомість. Правомірність, протиправність, правовідносини, дієздатність, законність. Правова ідеологія, правова психологія.

Правова культура. Структурно-функціональний підхід. Аксіологічний підхід. Правова культура суспільства, соціальної групи, особи.

Правовий нігілізм. Поняття війна законів, конфронтація органів держави, що належать до різних гілок влади.

Основні поняття теми: правосвідомість, функції правосвідомості: когнітивна, правоутворююча, регулятивна; індивідуальна правосвідомість, особливості правосвідомості як специфічної форми суспільної свідомості, правова ідеологія, правова психологія, правова культура, елементи правової культури, нігілізм, правове виховання населення.

Семінар 9. Норми права. Правова свідомість і правова культура (2 год.)

Лекція 16. Реалізація норм права (2 год.)

Поняття реалізації норм права та її форми. Виконання суб'єктами правомірних діянь, які передбачені нормами права. Внутрішнє ставлення суб'єкта до правових вимог та його волі у момент виконання дій, які передбачені правом. Додержання норм права – суб'єкт не вчиняє дій, які заборонені приписами права.

Застосування норм права як особлива форми їх реалізації.

Основні стадії процесу застосування норм права. Встановлення та аналіз фактичних обставин справи. Вибір норми права та встановлення автентичності її тексту(юридична кваліфікація). Тлумачення норми права. Застосування норми права.

Прогалини і колізії у праві та засоби їх усунення й подолання.

Основні поняття теми: реалізація норм права, об'єктивна та суб'єктивна сторона реалізації норм права, поділ форм реалізації норм права: додержання норм права, виконання норм права, використання норм права; застосування норм права, державно - владні повноваження, оперативно-виконавча та правоохоронна стадії реалізації правових норм, прогалини у праві, аналогія права, аналогія закону.

Лекція 17. Тлумачення (інтерпретація) норм права (2 год.)

Поняття тлумачення норм права і причини, що зумовлюють його необхідність. Тлумачення сприяє правильному і однозначному розумінню та застосуванню правових приписів.

Види тлумачення норм права. Поділ за суб'єктами (або за юридичною силою результатів) тлумачення норм права. Делеговане тлумачення.

Способи тлумачення норм права. Грамотне тлумачення являє собою встановлення дійсного змісту правових норм.

Основні поняття теми: тлумачення норм права, офіційне тлумачення норм права: нормативне тлумачення норм права, казуальне тлумачення норм права; неофіційне тлумачення норм права: доктринальне тлумачення норм права, компетентне тлумачення норм права, повсякденне тлумачення норм права; буквальне тлумачення норм права, розширювальне тлумачення норм права, обмежувальне тлумачення норм права, сенс і зміст державної волі, тлумачення норм права, тлумачення за суб'єктами, текстове тлумачення, неофіційне тлумачення.

Семінар 10. Реалізація норм права. Тлумачення (інтерпретація) норм права (2 год.)

Лекція 18. Правові відносини (2 год.)

Поняття і ознаки правових відносин. Правовідносини – це особлива форма зв'язку між суб'єктами правовідносин через їхні взаємні права та обов'язки, які встановлюються у правових нормах.

Склад правовідносин.

Види правовідносин. Регулятивні та охоронні правовідносини, відносні та абсолютні, конституційно-правові, адміністративно – правові.

Підстави виникнення, зміни і припинення правовідносин.

Основні поняття теми: правові відносини, склад правовідносин, юридичний зміст правовідносин, фактичний зміст правовідносин, суб'єкти правовідносин, правоздатність, дієздатність, деліктоздатність, об'єкти правовідносин, мусульманська правова сім'я, англосаксонська правова сім'я, поділ відносин з точки зору сфери суспільних відносин, волевиявлення, юридичний зміст правовідносин, правосуб'єктність фізичних і юридичних осіб, види правовідносин за рівнем індивідуалізації, галузеві норми правовідносин, волевиявлення сторін, правопорушення.

МОДУЛЬ V. Законність та правопорядок

Лекція 19. Нормативна, правова і правомірна поведінка. Правопорушення та юридична відповідальність (2 год.)

Нормативна і правова поведінка. Правомірна поведінка: поняття, ознаки, види.

Правопорушення: поняття, ознаки, види. Карне діяння як антипод правомірної поведінки. Поділ на злочини та провини (проступки).

Склад правопорушення.

Юридична відповідальність.

Обставини, що виключають притягнення до юридичної відповідальності.

Основні поняття теми: правова поведінка, правовий вчинок, правомірна поведінка, протиправна поведінка, правопорушення, злочин та провини, об'єктивні і суб'єктивні причини правопорушень, об'єкт та суб'єкт правопорушень, об'єктивна та суб'єктивна сторона правопорушень, позитивна та негативна юридична відповідальність, види юридичної відповідальності, державний примус, необхідна оборона.

Семінар 11. Нормативна, правова і правомірна поведінка. Правопорушення та юридична відповідальність (2 год.)

Лекція 20. Законність, правопорядок і дисципліна (2 год.)

Поняття, сутність і принципи законності. Умови, які сприяють повній та безперешкодній реалізації всіх правових приписів. Ефективний контроль за реалізацією приписів норм права.

Правопорядок: поняття і ознаки.

Поняття і види дисципліни. Сутність військової, фінансової, технологічної, договірної, партійної, навчальної видів дисциплін.

Основні поняття теми: законність, сутність, принципи, мета, гарантії законності та результат її дії, верховенство закону, наявність вини, невідворотність юридичної відповідальності, правопорядок, ознаки правопорядку, дисципліна, державна дисципліна, підвиди дисципліни.

Лекція 21. Правове регулювання та його механізм (2 год.)

Правове регулювання: поняття, предмет, способи і типи. Об'єктивні і суб'єктивні чинники щодо можливості дії права в упорядкуванні суспільних відносин несвавільні і не безмежні.

Механізм правового регулювання: поняття, елементи, стадії.

Роль держави у функціонуванні механізму правового регулювання суспільних відносин.

Ефективність правового регулювання суспільних відносин. Критерії ефективності правових норм і права в цілому – міра досягнення цілей поставлених перед ними.

Основні поняття теми: об'єктивні та суб'єктивні чинники, правовий вплив, правове регулювання, предмет правового регулювання, механізм правового регулювання і правового впливу, типи правового регулювання, елементи механізму правового регулювання, правозастосовча діяльність органів держави при функціонуванні механізму, міра досягнення цілей як критерій ефективності правових норм.

Семінар 12. Правове регулювання та його механізм (2 год.)

Лекція 22. Теоретичні основи правового статусу особи (2 год.)

Зміст і співвідношення термінів «людина», «особа», «громадянин». Поняття біосоціальної істоти. Поняття «підданства». Права і обов'язки людини пов'язані із взаємовідносинами індивіда з державою.

Поняття та елементи правового статусу особи. Суб'єктивні права людини, поділ на кілька так званих «поколінь». Право на власну поведінку. Право на чужу поведінку. Право на домагання. Різниця зміст понять «суб'єктивне право» і «суб'єктивна свобода».

Соціальна і особистісна цінність суб'єктивних прав.

Основні поняття теми: «людина», «особа», громадянин, правовий статус особи, суб'єктивне право особи, суб'єктивна свобода, політичні права й свободи людини й громадянина, економічні права, культурні права і свободи, особисті права і свободи, юридичний обов'язок, політична та соціальна цінність суб'єктивних прав.

Семінар 13. Теоретичні основи правового статусу особи (2 год.)**МОДУЛЬ VI. Проблеми теорії держави і права****Лекція 23. Правотворчість (2 год.)**

Правоутворення, правотворчість і нормотворчість: поняття і співвідношення. Зміст і цілі правотворчості, її призначення в суспільстві. Роль держави в утворенні правових норм. Співвідношення правотворчості і нормотворчості.

Принципи правотворчості: гуманізм, демократизм, науковість та ін. Суб'єкти правотворчості. Стадії (етапи) правотворчого процесу. Види правотворчості: відомча, делегована, санкціонована, локальна правотворчість. Забезпечення правотворчої діяльності.

Лекція 24. Законодавчий процес (2 год.)

Законодавчий процес: поняття та стадії. Законодавча ініціатива. Право вето. Поняття юридичної техніки. Облік юридичних документів. Юридична термінологія і юридичні конструкції.

Лекція 25. Аспекти співвідношення держави та політичної системи суспільства (2 год.)

Політична система суспільства: поняття та функції. Характеристика елементів політичної системи суспільства. Політична та державна влади в демократичній державі. Місце та роль держави в політичній системі суспільства.

Семінар 14. Законодавчий процес. Співвідношення держави та політичної системи (2 год.)**Лекція 26. Суспільна безпека та гарантії її забезпечення (2 год.)**

Поняття суспільства та його структура. Суспільні загрози та шляхи їх подолання. Безпека суспільства та роль правоохоронних органів в її забезпеченні. Національна безпека як основа захисту суспільства та гарантії її забезпечення.

Лекція 27. Правоохоронна система: загальнотеоретична характеристика (2 год.)

Правоохоронна діяльність держави: поняття та ознаки. Принципи, мета, завдання, функції правоохоронної системи. Правоохоронні органи сучасної України.

Семінар 15. Суспільна безпека (2 год.)

Навчально-методична карта дисципліни «Теорія держави і права»

Разом: 216 год., лекції – 54 год., семінарські заняття – 30 год., індивідуальна робота – 24 год., самостійна робота – 96 год., підсумковий контроль – 12 год.

	I Теорія держави					II Механізм держави, державний апарат				III Сутність права			
Лекції	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Дати													
Теми лекцій	Теорія держави і права як наука і навчальна дисципліна	Поняття, походження і класифікація держав	Держава у політичній системі суспільства	Форма держави	Функції держави	Механізм держави	Основні засади народовладдя	Пряма та представницька демократія	Основні сучасні концепції держави	Право в системі нормативної регламентації суспільних відносин	Походження, принципи, функції і структура права	Система права і система законодавства	Нормативно-правові акти та їх систематизація
Теми семінарських занять			Семінар 1. Поняття, походження і класифікація держав та держава у політичній системі суспільства (2 год.)		Семінар 2. Форма держави та функції держави (2 год.)		Семінар 3. Механізм держави, основні засади народовладдя (2 год.)	Семінар 4. Пряма та представницька демократія (2 год.)	Семінар 5. Основні сучасні концепції держави (2 год.)		Семінар 6. Право в системі нормативної регламентації суспільних відносин. (2 год.)	Семінар 7. Система права і система законодавства (2 год.)	Семінар 8. Норма права. Нормативно-правові акти та їх систематизація (2 год.)
Самостійна робота студентів	Табл. 6.1.												
ІНДЗ	Табл. 7.1.												
Поточний контроль					Модульна контрольна робота				Модульна контрольна робота				Модульна контрольна робота
Підсумковий контроль	Екзамен												

IV				V				VI					
Норми права				Законність та правопорядок				Проблеми теорії держави і права					
14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
Норма права	Правова свідомість і правова культура	Реалізація норм права	Тлумачення (інтерпретація) норм права	Правові відносини	Нормативна, правова і правомірна поведінка. Правопорушення та юридична відповідальність	Законність, правопорядок і дисципліна	Правове регулювання та його механізм	Теоретичні основи правового статусу особи	Правотворчість	Законодавчий процес	Аспекти співвідношення держави та політичної системи суспільства	Суспільна безпека та гарантії її забезпечення	Правоохоронна система: загальнотеоретична характеристик
	Семінар 9. Норма права. Правова свідомість і правова культура (2 год.)		Семінар 10. Реалізація норм права. Тлумачення (інтерпретація) норм права (2 год.)		Семінар 11. Нормативна, правова і правомірна поведінка. Правопорушення та юридична відповідальність (2 год.)		Семінар 12. Правове регулювання та його механізм (2 год.)	Семінар 13. Теоретичні основи правового статусу особи (2 год.)			Семінар 14. Законодавчий процес. Співвідношення держави та політичної системи (2 год.)		Семінар 15. Суспільна безпека (2 год.)
			Модульна контроль на робота					Модульна контроль на робота					Модульна контроль на робота
Табл. 6.1.													
Табл. 7.1.													
Екзамен													

4. Структура навчальної дисципліни

	Назви теоретичних розділів	кількість годин						
		Разом	Аудиторних	Лекцій	Семинарських	Індивідуальні заняття	Самостійна робота	Підсумковий контроль
МОДУЛЬ I. Теорія держави								
1	Теорія держави і права як наука і навчальна дисципліна	4	4	2		2		
2	Поняття, походження і класифікація держав	10	2	2			8	
3	Держава у політичній системі суспільства	4	4	2	2			
4	Форма держави	12	4	2		2	8	
5	Функції держави	6	4	2	2			2
		36	18	10	4	4	16	2
МОДУЛЬ II. Механізм держави, державний апарат								
6	Механізм держави	4	4	2		2		
7	Основні засади народовладдя	4	4	2	2			
8	Пряма та представницька демократія	12	4	2	2		8	
9	Основні сучасні концепції держави	16	8	2	2	2	8	2
		36	20	8	6	4	16	2
МОДУЛЬ III. Сутність права								
10	Право в системі нормативної регламентації суспільних відносин	4	4	2		2		
11	Походження, принципи, функції і структура права	12	4	2	2		8	
12	Нормативно-правові акти та їх систематизація	6	6	2	2	2		
13	Система права і система законодавства	14	6	2	2		8	2
		36	20	8	6	4	16	2
МОДУЛЬ IV. Норми права								
14	Норми права	4	4	2		2		
15	Правова свідомість і правова культура	12	4	2	2		8	
16	Реалізація норм права	2	2	2				
17	Тлумачення (інтерпретація) норм права	14	6	2	2	2	8	
18	Правові відносини	4	4	2				2
		36	20	10	4	4	16	2
МОДУЛЬ V. Законність та правопорядок								
19	Нормативна, правова і правомірна поведінка. Правопорушення та юридична відповідальність	6	6	2	2	2		
20	Законність, правопорядок і дисципліна	10	2	2			8	
21	Правове регулювання та його механізм	6	6	2	2	2		
22	Теоретичні основи правового статусу особи	14	6	2	2		8	2
		36	20	8	6	4	16	2
МОДУЛЬ VI. Проблеми теорії держави і права								
23	Правотворчість	4	4	2				
24	Законодавчий процес	8	2	2			8	
25	Аспекти співвідношення держави та політичної системи суспільства	6	6	2	2	2		
26	Суспільна безпека та гарантії її забезпечення	10	2	2			8	
27	Правоохоронна система: загальнотеоретична характеристика	8	8	2	2	2		2
		36	22	10	4	4	16	2
	Всього	216	120	54	30	24	96	12

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Поняття, походження і класифікація держав та держава у політичній системі суспільства	2
2	Форма держави та функції держави	2
3	Механізм держави, основні засади народовладдя	2
4	Пряма та представницька демократія	2
5	Основні сучасні концепції держави	2
6	Право в системі нормативної регламентації суспільних відносин. Походження, принципи, функції і структура права	2
7	Нормативно-правові акти та їх систематизація. Правотворчість	2
8	Система права і система законодавства	2
9	Правова свідомість і правова культура	2
10	Реалізація норм права. Тлумачення (інтерпретація) норм права	2
11	Нормативна, правова і правомірна поведінка. Правопорушення та юридична відповідальність	2
12	Правове регулювання та його механізм	2
13	Теоретичні основи правового статусу особи	2
14	Законодавчий процес. Співвідношення держави та політичної системи	2
15	Суспільна безпека	2

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Держава: поняття, класифікація	8
2	Держава: форма, та функції	8
3	Держава: механізм, державний апарат	8
4	Сучасні концепції, народовладдя	8
5	Теорія права	8
6	Система права. Система законодавства	8
7	Система норм права	8
8	Реалізація норм права	8
9	Правова поведінка, правопорядок та дисципліна	8
10	Взаємозв'язок «людини», «громадянина», «держави»	8
11	Нормативна основа правоохоронної діяльності	8
12	Характеристика правоохоронної системи	8
	Разом	96 год.

7. Індивідуальні завдання

Індивідуальна навчально-дослідна робота є видом позааудиторної індивідуальної діяльності студента, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни. Завершується виконання студентами ІНЗД прилюдним захистом навчального проекту.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з курсу «Теорія держави і права» – це вид науково-дослідної роботи студента, яка містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, семінарських, практичних занять і охоплює декілька тем або весь зміст навчального курсу.

Види ІНДЗ, вимоги до них та оцінювання:

- ✓ конспект із теми (модуля) за заданим планом;
- ✓ конспект із теми (модуля) за планом, який студент розробив самостійно;
- ✓ схеми, таблиці або опорний конспект теми, розроблений самостійно;
- ✓ анотація прочитаної додаткової літератури з курсу, бібліографічний опис;
- ✓ повідомлення з теми у вигляді есе або презентації PowerPoint;
- ✓ теоретичні дослідження у вигляді есе, презентації PowerPoint або реферату (охоплює весь зміст навчального курсу).

Орієнтовна структура ІНДЗ – наукового дослідження у вигляді реферату: вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел. Критерії оцінювання та шкалу оцінювання подано відповідно у табл. 7.1 і 7.2.

Таблиця 7.1

Критерії оцінювання ІНДЗ
(науково-педагогічного дослідження у вигляді есе, реферату або творчої роботи)

Критерії оцінювання роботи № п/п	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1. Обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження	3
2. Складання плану реферату	3
3. Критичний аналіз суті та змісту першоджерел. Виклад фактів, ідей, результатів досліджень в логічній послідовності. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку даного питання.	15
4. Дотримання правил реферуванням наукових публікацій	3
5. Доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначення перспектив дослідження	3

6. Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титульний аркуш, план, вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел)	3
Разом	30 балів

Критерії оцінювання ІНДЗ
(науково-педагогічного дослідження у вигляді презентації PowerPoint)

Критерії оцінювання роботи № п/п	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1. Формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження	5
2. Наявність плану викладення матеріалу	3
3. Виклад фактів, ідей, результатів досліджень в логічній послідовності. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку даного питання.	10
4. Охайність, продуманість, логічність і послідовність побудови презентації, наявність ілюстративного матеріалу	5
5. Доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначення перспектив дослідження	4
6. Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титульний слайд, план, вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел)	3
Разом	30 балів

Таблиця 7.2

Шкала оцінювання ІНДЗ

Рівень виконання	Кількість балів, що відповідає рівню	Оцінка за традиційною системою
Високий	30-24	Відмінно
Достатній	23-15	Добре
Середній	14-7	Задовільно
Низький	6-0	Незадовільно

Орієнтовна тематика ІНДЗ з навчальної дисципліни «Теорія держави і права»

1. Державна символіка
2. Теорії походження держав
3. Класифікація держав
4. Принцип розподілу влад
5. Державна влада
6. Матеріальні елементи політичної системи
7. Нематеріальні елементи політичної системи
8. Республіка
9. Монархія
10. Форма державного устрою

11. Правові функції держави
12. Організаційні функції держави
13. Внутрішні і зовнішні функції держави
14. Механізм держави
15. Критерії поділу органів держави
16. Повнота народного суверенітету
17. Представницьке народовладдя
18. Виборча система
19. Референдум
20. Концепції держави
21. Сучасні концепції держави
22. Міра свободи
23. Соціально – технічні норми
24. Основні ознаки права
25. Процесуальне право
26. Приватне та публічне право
27. Диспозиція, гіпотеза, санкція
28. Дія нормативно – правових актів в часі, просторі та по колу осіб
29. Кодифікація, звід законів
30. Галузі права
31. Правова культура
32. Індивідуальна правосвідомість
33. Виконання норм права
34. Аналогія права, аналогія закону
35. Тлумачення норм права
36. Правоздатність, дієздатність
37. Романо - германська та англосаксонська системи права
38. Правопорушення і злочин
39. Державний примус
40. Правовий статус особи

Оцінка з ІНДЗ є обов'язковим балом, який враховується при підсумковому оцінюванні навчальних досягнень студентів з навчальної дисципліни «Теорія держави і права».

Студент може набрати максимальну кількість балів за ІНДЗ – 30 балів.

8. Методи навчання

І. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1) За джерелом інформації:

- *Словесні*: лекція (традиційна, проблемна) із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій (PowerPoint – презентація), семінари, пояснення, розповідь, бесіда.

- *Наочні*: спостереження, ілюстрація, демонстрація.

2) За логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні,

дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3) За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4) За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: з книгою; виконання індивідуальних навчальних проектів.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

1) Методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

9. Методи контролю

Навчальні досягнення студентів із дисципліни «Теорія держави і права» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів до 100.

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти (п. IV), де зазначено види й терміни контролю. Систему рейтингових балів для різних видів контролю та порядок їх переведення у національну (4-бальну) та європейську (ECTS) шкалу подано у табл. 8.1, табл. 8.2.

Таблиця 8.1

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного (модульного) контролю

вид роботи	максимальна кількість балів за один вид роботи
1. Відвідування лекцій	1
2. Відвідування семінарів (практичних)	1
3. Виконання завдання для самостійної роботи	5
4. Робота на семінарському занятті (доповідь, виступ, повідомлення, участь в дискусії)	10
5. Індивідуальне дослідне завдання (ІНДЗ)	30
6. Опрацювання фахових джерел	10
7. Написання реферату	15
8. Виконання модульної контрольної роботи	30
9. Виконання тестового контролю (експрес-контролю)	10
10. Творча робота, есе	20

У процесі оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються такі методи:

- **Методи усного контролю:** індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда, доповідь, повідомлення, дискусія.
- **Методи письмового контролю:** модульне письмове тестування; підсумкове письмове тестування, звіт, реферат, есе.
- **Комп'ютерного контролю:** тестові програми.
- **Методи самоконтролю:** уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Таблиця 8.2

Порядок переведення рейтингових показників успішності у європейські оцінки ECTS

Підсумкова кількість балів (max – 100)	Оцінка за 4-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS
1 – 34	«незадовільно» (з обов'язковим повторним курсом)	F
35 – 59	«незадовільно» (з можливістю повторного складання)	FX
60 – 74	«задовільно»	ED
75 – 89	«добре»	CB
90 – 100	«відмінно»	A

Загальні критерії оцінювання успішності студентів, які отримали за 4-бальною шкалою оцінки «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно», подано у табл. 8.3.

Таблиця 8.3

Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

<p>Незадовільно. Студент відтворює менше половини навчального матеріалу навчального матеріалу, здатний відтворити його відповідно до тексту підручника або пояснень викладача; за допомогою викладача виконує елементарні завдання; може дати відповідь з кількох простих речень: здатен усно відтворити окремі частини теми; має фрагментарні уявлення про роботу з джерелами, відсутні сформовані вміння та навички; виконує 30% від загальної кількості тестів.</p>
<p>Задовільно. Студент знає більше половини навчального матеріалу, розуміє основний навчальний матеріал, здатний з помилками й неточностями дати визначення понять та сформулювати правило; здатен відтворити навчальний матеріал з помилками та неточностями, має стійкі навички роботи з текстом підручника, може самостійно оволодіти більшою частиною заданого матеріалу, формулює поняття, наводить приклади, знає основні дати; висловлене судження одним-двома аргументами, виконує 55-65% від загальної кількості тестів</p>
<p>Добре. Студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, розуміє основоположні теорії і факти, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити окремі власні приклади на підтвердження певних думок, застосовувати вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, здатен з допомогою викладача скласти план реферату, виконати його та правильно оформити; самостійно користується додатковими джерелами; частково контролює власні навчальні дії; правильно використовує термінологію; складає прості таблиці та схеми; виконує 75-80% від загальної кількості тестів.</p>
<p>Відмінно. Студент володіє глибокими і міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та протиріччя процесів; робить аргументовані висновки; критично оцінює окремі нові факти, явища, ідеї; використовує додаткові джерела та матеріали; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності; вирішує творчі завдання; відрізняє упереджену інформацію від об'єктивної; здатен сприйняти іншу позицію як</p>

альтернативну; виконує 95-100% від загальної кількості тестів.

Кожний модуль включає бали за поточну роботу студента на семінарських, виконання самостійної роботи, індивідуальну роботу, модульну контрольну роботу.

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в режимі комп'ютерної діагностики або з використанням роздрукованих завдань.

Реферативні дослідження та есе, які виконує студент за визначеною тематикою, обговорюються та захищаються на семінарських.

Модульний контроль знань студентів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- ✓ своєчасність виконання навчальних завдань;
- ✓ повний обсяг їх виконання;
- ✓ якість виконання навчальних завдань;
- ✓ самостійність виконання;
- ✓ творчий підхід у виконанні завдань;
- ✓ ініціативність у навчальній діяльності.

РОЗРАХУНОК БАЛІВ

вид роботи	максимальна кількість балів за один вид роботи	обов'язкова кількість виконаних завдань за курс	максимальна кількість балів за всі види роботи
1. Відвідування лекцій	1	27	27
2. Відвідування семінарів (практичних)	1	15	15
3. Виконання завдання для самостійної роботи	5	6	30
4. Робота на семінарському занятті (доповідь, виступ, повідомлення, участь в дискусії)	10	5	50
5. Індивідуальне дослідне завдання (ІНДЗ)	30	1	30
6. Виконання модульної контрольної роботи	25	6	150
Всього			302
Коефіцієнт	5,03		

10. Методичне забезпечення

- ✓ робоча навчальна програма;
- ✓ навчальні посібники;
- ✓ опорні конспекти лекцій;
- ✓ збірка тестових і контрольних завдань для тематичного (модульного) оцінювання навчальних досягнень студентів;
- ✓ засоби підсумкового контролю (комплект друкованих завдань для підсумкового контролю).

11. Рекомендована література

Базова

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001.
2. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. — Київ: Юрінком Інтер, 2006.
3. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.— Харків:Право, 2011.—584 с.
4. Ромашов Р.А., Пархоменко Н.М., Легуша Н.М., Муртазаєва Г.Н. Теорія держави і права. Навч.посіб. К., - 2007.

Допоміжна

1. Андрусyak Т.Г. Теорія держави і права. — Львів: Фонд „Право для України”, 1997.
2. Вступ до теорії правових систем. Навч.посіб. За ред. О.В.Зайчука, Н.М. Оніщенка. — К., 2006.
3. Загальна теорія держави і права. Навч. посіб. За ред.. М.В.Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. — К., 2002.
4. Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник. / За редакцією В.В.Копейчикова. — К: Юрінком Інтер, 2000.
5. Загальна теорія держави. Підручник. — Х., 2005.
6. Котюк В.О. Загальна теорія держави і права. К., - 2005.
7. Кравчук М.М. Проблеми теорії держави і права. Навч. посіб. — К., 2004.
8. Лисенков С.Л. Теорія держави і права: Підручник. — К.: Юрінком Інтер, 2005.
9. Молдаван В.В., Кацавець Р.С. Юридична клініка. К., - 2007.
10. Нерсесянц В.С. Юриспруденція. Введение в курс общей теории права и государства Учебник. - Х., 1999.
11. Правознавство. Підручник. — К., Юрінком Інтер, 2002.
12. Рабінович П.М. Теорія держави і права: Навч. посібник. Вид. 5-те, зі змінами. — Тернопіль: Лілея, 2002.
13. Ромашов Р.А., Пархоменко Н.М., Легуша Н.М., Муртазаєва Г.Н. Теорія держави і права. Навч.посіб. К., - 2007.

14. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001.
15. Сухонос В.В. Теорія держави і права: Навчальний посібник. — Суми: ВТД „Університетська книга”, 2005.
16. Цвік М.В., Ткаченко В.Д., Петришин О.В. Загальна теорія держави і права. — Харків: „Право”, 2002.

12. Інформаційні ресурси

1. Нормативно-правові акти України (офіційний сайт Верховної Ради України) www.rada.gov.ua
1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. <http://www.vuzlib.net/beta3/html/1/11993/>
2. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. — Київ: Юрінком Інтер, 2006. http://ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/zmist.htm
3. Теорія держави і права у схемах і визначеннях: Навч. посіб. / О. В. Бабкіна, К. Г. Волинка. <http://pravo.biz.ua/content/027/>